

Kozma Ahačič
dr. slovenistike, urednik portala Fran
in raziskovalec

Petje kitov, tišina pike

»S pet so se mi namnožile knjige,« začne svojo pesem Živa Čebulj, »kupljene sposojene / napol prebrane / odložene / na vse pripravljene / zveste tihe sogovornice / molčimo skupaj in motrimo svet«. Tudi jezik je kakor knjige v tej pesmi: sposodimo si ga, ga spoznavamo, tudi odložimo, zvest je, v njem lahko molčimo in z njim lahko govorimo. Jezik kar nekako »je«, tako kot v današnjem svetu knjige preprosto »so«, tudi če so samo na knjižni polici. Za tem golim obstojem knjižnega jezika pa običajno stojijo priročniki, s katerimi ga uravnavamo: slovar, slovnica in – pravopis. Vsi trije so sad analiz, raziskav in usklajevanj.

Ta mesec poteka še zadnja javna razprava o predlogu pravil novega slovenskega pravopisa, ki bo nosil simbolno ime Pravopis 8.0. Pravopis običajno povezujemo s strogimi učitelji, lektorji in s svetom, ki naj bi bil prihranjen zgolj posvečenim. Pa ni tako. Pravopis smo si ljudje izmislili, da bi nam bilo lažje pisati in brati.

Govorjeni jezik namreč za družbo, ki želi trajati, ni dovolj zanesljiv, spreminja se po krajih (narečja), po času, od človeka do človeka. Izgovorjena beseda je v časih, ko še ni bilo snemalnikov, izginila takoj, ko je bila izrečena; večina takšnih besed izgine tudi zdaj. *Verba volant, scripta manent*. Govorjene besede se izgubijo, zapisane ostanejo. Zato je vsaka razvita družba prej ali slej vzpostavila svoj zapisani jezik – torej jezik, ki je določen (normiran), delno naslonjen na govor, delno dogovorjen, razmeroma stabilen in zato splošno razumljiv.

A to ni dovolj. Knjižni jezik, zapisan brez ustaljenih pravil, je težko brati. Morda smo to kdaj opazili pri branju bolj okorno napisanih sms-ov v narečju, pogovornem jeziku ali slengu. Pravopisna pravila in ustaljen način zapisa pomagajo v zapisu odstraniti dvoumnosti, zmanjšajo potrebo po naknadni razlagi besedila in omogočajo hitro, avtomatsko branje. Če bi želeli najti naravoslovno definicijo, bi rekli, da je pravopis tehnologija za zmanjševanje kognitivnega napora. Pravopis je pika na i knjižnega jezika: ni bistven, a je vendarle pomemben; je čisti bonus, češnja na torti. Seveda lahko pravopis tudi zlorabimo – takrat postane orodje za uveljavljanje moči, način za vrednotenje ljudi in vir strahu.

V antiki in srednjem veku so se s pravopisom ukvarjali bolj individualno, s tiskom pa so postale potrebe po

»ureditvi« jezika splošne, saj so pravila lajšala delo tako avtorjem in stavcem kakor bralcem. Pravopis je bil od 16. stoletja naprej tudi na Slovenskem vse tesneje povezan s knjižnim jezikom. Večina slovnice od slovnice Adama Bohoriča naprej je vsebovala tudi razdelek o pravopisu, ortografiji. Pa vendar smo »prave« pravopise, ločene od slovnice in združene s slovarskim popisom besed, začeli dobivati šele v 19. stoletju: za slovenščino prvega (drobnega) leta 1899, drugega (nekoliko obsežnejšega) pa leta 1920. Zdaj je v veljavi sedmi slovenski pravopis, ki je skupaj s slovarjem izšel leta 2001.

Delo pri novem slovenskem pravopisu se je začelo leta 2013, od leta 2019 pa so v javno razpravo na spletni strani pravopis8.fran.si postopoma prihajala posamezna poglavja novega pravopisa. To je doslej prvi pravopis, ki je z natančno metodologijo zbral tako odzive znanosti kakor tudi širše stroke – prav vsak je lahko reagiral na katerikoli predlog novih rešitev. Rezultat? 2405 (tudi zelo obsežnih) komentarjev na posamezne člene. Trenutna javna razprava, ki bo v teku do konca februarja, bo komentiranje omogočila tudi »zamudnikom«.

Pravopisna komisija pri SAZU in ZRC SAZU je delo na besedilu pravopisa zaključila oktobra lanskega leta, urejanje besedila pa je prevzelo uredništvo, ki ga sestavljajo predstavniki slovenistike z vseh koncev Slovenije in iz vseh slovenističnih ustanov od fakultet do zavoda za šolstvo. Naloga uredniškega odbora bo pregled pripomb javne razprave in usklajitev

Namen novega pravopisa je predvsem praktičen: omogočiti lažje branje in pisanje v digitalni dobi.

mnenj na podlagi pripomb in stvarnih jezikovnih podatkov ob upoštevanju tradicije. Delo poteka dokumentirano. Tudi čez sto let bo lahko vsak preveril, na podlagi katerih raziskav, podatkov in mnenj je bila sprejeta posamezna odločitev. Končno urejanje bo zahtevalo svoj čas, saj bo treba vsako odločitev znova pretehtati glede na pripombe v javni razpravi. Ne glede na to pa lahko pričakujemo, da bomo čez približno eno leto imeli nov pravopis v rokah!

Namen novega pravopisa je predvsem praktičen: omogočiti lažje branje in pisanje v digitalni dobi, ki je temeljito posegla v naš odnos do jezika in v pogostnost njegove rabe. Knjižno slovenščino namreč uporablja vedno več ljudi, ki se vedno manj želijo ukvarjati z izjemami. Hkrati pa ne pišejo več s pisalom ali pisalnim strojem kakor v času prejšnjega pravopisa, ampak skoraj izključno na računalnike, pametne telefone in tablice. Dostop do informacij o pravopisu mora biti lahek, informacije pa izčrpne, a hkrati jasne in hitro najdljive z iskalnikom ali klepetalnikom umetne inteligence. Pravopis 8.0 je napisan tako, da je čim

bolje strojno berljiv: pravila bodo relacijsko povezana s primeri v slovarju, kar olajša iskanje in uporabo v digitalnih orodjih. Sodobna tehnologija nam že zdaj omogoča, da nas računalnik vsaj na osnovni ravni sproti opozarja na morebitne pravopisne napake in nam popravlja besedilo.

Glavna novost Pravopisa 8.0 je, da opisuje nova in doslej še nepopisana pravopisna področja. Jasno pove, kaj je prav in kaj narobe; kadar obstaja več možnosti, svetuje ustrezno pot. Bomo pisali po novem *Novo Mesto* in *Opatje Selo* ali še naprej *Novo mesto* in *Opatje selo*? Bomo poleg posplošene *kokakole* pisali *Coca-Cola* ali *coca-cola*? Bomo na podlagi pravopisa lahko za šolsko rabo namesto štirih različic fonema /v/ razlikovali samo še dve? Bo odločanje med vezajem in pomišljajem odslej bolj preprosto? In predvsem: bomo zaradi sprememb pisali bolj sproščeno ali še bolj v strahu pred napakami?

Zdaj je čas za kritiko, zdaj je čas za pripombe! Javna razprava je pomembna, da bo to res pravopis nas vseh.

Pravopis namreč ni kazen, ni poligon za prepir ali orožje v sporih, ampak je kakor igra vrhovodca, ki uravnava ravnotežje med tradicijo in rabo, med jasnostjo in svobodo – ne zato, da bi obstal, ampak da bi lahko šel naprej. »Kiti ne pojejo, ker bi imeli odgovor,« reče pesnica, »pojejo, ker imajo pesem«.

*V kolumni je navedena pesem Žive Čebulj iz zbirke *Praznih rok* (2025).

Prispevek je mnenje avtorja in ne izraža nujno stališča uredništva.

FOTO BLAŽ SAMEC